

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

**Науковий вісник
Національного музею історії України**

Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції
Національного музею історії України:

статті
публікації
повідомлення

Збірник наукових праць

Видається з 2016 року

**Випуск 1
Частина перша**

**Київ
2016**

УДК 069:94+902(477)(082)

Наукове видання

Затверджено до друку Вченою радою Національного музею історії України.
Протокол № 1 від 5 липня 2016 р.

Редакційна колегія:

Т. В. Сосновська (голова), к. і. н. Б. В. Бернадський, А. Г. Богдалов, к. і. н. А. С. Бойко-Гагарін,
к. і. н. Я. О. Вовк, д. і. н. Л. В. Вакуленко, к. і. н. В. М. В'ятрович, к. і. н. Б. М. Галайко, д. і. н. В. Ф. Деревінський,
к. і. н. К. Л. Диса, к. і. н. Я. В. Затилюк, к. і. н. О. С. Іщук, к. і. н. Л. С. Клочко, к. і. н. Л. В. Кулаковська,
І. М. Кулик, к. і. н. С. А. Купрієнко, О. С. Кучерук, к. і. н. О. В. Оногда, Ю. В. Осташевська, к. і. н. Б. К. Патриляк
(відп. ред.), д. і. н. І. К. Патриляк, к. і. н. Ю. Б. Полідович, к. і. н. О. О. Попельницька (відп. секретар),
к. і. н. О. Б. Походяща, О. О. Пукліна, к. і. н. А. О. Руккас, М. І. Савчук, д. і. н. О. В. Симоненко,
к. і. н. О. Г. Сокирко, к. і. н. М. А. Срібна, М. О. Стрельник, Л. В. Строкова, к. і. н. О. Г. Тараненко,
к. і. н. О. Н. Фрасинюк, д. і. н. Т. В. Чухліб, д. і. н. М. В. Яременко.

Усі матеріали рецензовано.

Науковий вісник Національного музею історії України. Зб. наук. пр.: у двох частинах. Випуск 1. Частина перша.
/ Відп. ред. Б.К. Патриляк. – К.: Національний музей історії України, 2016. – 316 с.

ISBN 978-617-7193-90-5

Збірка наукових праць матеріалів щорічної науково-практичної міжнародної конференції Національного музею історії України у 2015 р.

Розрахована на фахівців у галузі музеєзнавства, музейних працівників, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю.

УДК 069:94+902(477)(082)

Автори вміщених статей та матеріалів висловлюють власну думку, що не обов'язково збігається з поглядами членів редколегії і несуть відповідальність за достовірність наведених фактів.

Усі права застережено. Передрук можливий зі згоди редакції та авторів статей.

ISBN 978-617-7193-90-5

© Автори статей, 2016

© Національний музей історії України, 2016

ЗМІСТ

Від упорядників	7
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МУЗЕЄЗНАВСТВА: МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО	
Давня історія та археологія	
Тетяна Радієвська	9
Нові надходження доби каменю в археологіч- ному зібранні НМІУ	
Олена Якубенко	18
Антропоморфна пластика з трипільського поселення Коломийщина II	
Андрій Дубяга	32
Колекція кам'яних сокир катакомбної спіль- ноти з фондів Слов'янського краєзнавчого музею	
Сергій Діденко, Олександр Шелехань	34
Нові знахідки скіфських архаїчних кинджалів у зібранні НМІУ	
Юрій Грицик	42
До питання реконструкції кінської вузди із кістяними елементами зі скіфських курганів біля села Будки Сумської області	
Ольга Пукліна	50
Скляний парфумерний посуд з Ольвії із зі- брання Національного музею історії України	
Ірина Мезенцева	55
Теракоти з розкопок Ольвії у колекції НМІУ (за матеріалами експозиції)	
Марина Хомчик, Юрій Бут	61
Кам'яні вироби античного часу у зібранні НМІУ	
Ольга Стрельник	68
Привіски з радимичських курганів поблизу с. Антонівка Чернігівської губернії в колекції НМІУ	
Марина Стрельник, Юлія Безкоровайна	76
Давньоруські підвіски-амулету заклинал- ної магії (X–XIII ст.): їхнє місце в костюмі та семантика (за матеріалами НМІУ)	
Олексій Дудко	83
Давньоруське поселення в селі Смяч за архе- ологічними знахідками з колекції Щорського історичного музею Чернігівської області	
Вивчення музейних зібрань нового та новітнього часу	
Олена Родіонова, Тамара Мироненко	88
Київське акціонерне товариство шоколадно- цукеркової фабрики «Валентин Єфімов» за матеріалами НМІУ	

CONTENTS

From the editors	7
CURRENT ISSUES OF MUSEOLOGY: MUSEUM COLLECTIONS AS A HISTORICAL SOURCE	
Ancient History and Archaeology	
Tetiana Radiievska	9
New Stone Age Acquisitions for the NMUH Archaeological Collection	
Olena Yakubenko	18
Anthropomorphic Figurines from the Trypillian Settlement of Kolomyishchyna II	
Andrii Dubiaha	32
Stone Axes Collection of Catacomb Cultures from Sloviansk Regional Natural History Mu- seum Collection	
Serhii Didenko, Oleksandr Shelekan	34
New Finds of the Archaic Scythian Daggers from the NMUH Collection	
Yurii Hrytsyk	42
On the Question of Reconstructing the Bri- dle with Bone Elements from Scythian Burial Mounds near Budky Village (Sumy Region)	
Olga Puklina	50
Olbia Perfume Glassware from the National Mu- seum of Ukrainian History Collection	
Iryna Mezentseva	55
Terracotta Sculptures from Olbia Excavations in the NMUH Collection (Based on Exposition Materials)	
Maryna Khomchuk, Yurii But	61
Stone Artefacts of Antique Period in the NMUH Collection	
Olga Strelnyk	68
Pendants from Radymychi Burial Mounds near Antonovka Village (Chernihiv Region) from the NMUH Collection	
Maryna Strelnyk, Yuliia Bezkorovaina	76
Ancient Rus Pendants-Amulets of Spell Magic (10–13th Centuries): Position in the Costume and Semantics (Based on the NMUH Materials)	
Oleksii Dudko	83
Ancient Rus Settlement in Smiach Village by the Archaeological Materials of Shchors Historical Museum of Chernihiv Region Collection	
Museum studies of Modern and Contemporary History	
Olena Rodionova, Tamara Myronenko	88
Kyiv Joint-Stock Company of 'Valentyn Yefimov' Chocolate Candy Factory Based on the NMUH Materials	

- Ганна Рафальська** 95 **Hanna Rafalska**
З історії одного експоната (перехідний кубок м. Києва з футболу кін. 1940–1950 рр.)
On the History of One Exhibit (Late 1940s – 1950s Kyiv Football Challenge Cup)
- Марія Срібна** 100 **Mariia Sribna**
Нарукавні емблеми добровольчих батальйонів з фондової колекції НМІУ
Sleeve Emblems of Volunteer Battalions from the NMUH Collection
- Ірина Пуля** 106 **Iryna Pulia**
Морське судноплавство у транспортній системі України (за матеріалами Одеського, Іллічівського та Маріупольського морських торговельних портів у зібранні НМІУ)
Maritime Shipping in Ukrainian Transport System (Based on Odesa, Illichivsk and Mariupol Seaports Materials of the NMUH Collection)
- Олександр Лук'янов** 111 **Oleksandr Lukianov**
Батальйони територіальної оборони під час проведення антитерористичної операції на Сході України (на основі матеріалів, переданих бійцями 11-го батальйону «Київська Русь»)
Territorial Defence Battalions during the Anti-terrorist Operation in the East of Ukraine (Upon the Materials Handed over by 11th Battalion 'Kyivan Rus' Fighters)
- Аліна Романік** 117 **Alina Romanik**
Феномен військового капеланства в зоні бойових дій на Сході України (за матеріалами фондової колекції НМІУ)
Military Chaplaincy Phenomenon in the Eastern Ukraine Combat Zone (Based on the NMUH Collection Materials)
- Філателістичні та філокартичні музейні зібрання**
Philately and Deltiology Museum Collections
- Вікторія Гуртова** 121 **Viktoria Hurtova**
Марки поштові 1923 р. як засіб благодійної допомоги голодуючим в Україні (за матеріалами НМІУ)
1923 Postal Stamps as a Resource for Famine Charity in Ukraine (Based on the NMUH Materials)
- Тетяна Форманюк** 126 **Tetiana Formaniuk**
Релігійні свята українців на поштових картках та марках у колекції НМІУ
Ukrainians' Religious Holidays on Postal Stamps and Postcards from the NMUH Collection
- Тетяна Форманюк** 132 **Tetiana Formaniuk**
Шевченкіана на поштових марках та картках з колекції НМІУ
Shevchenkiana on Postal Stamps and Postcards from the NMUH Collection
- Сфрагістичні музейні колекції**
Sphragistics Museum Collections
- Олена Родіонова** 138 **Olena Rodionova**
Особисті печатки видатних діячів України середини XIX – початку XX ст. зі сфрагістичної колекції НМІУ
Personal Seals of Outstanding Kyiv Artists and Scientists of Mid-19th – Early 20th Centuries from the NMUH Sphragistics Collection
- Вексилологічні музейні колекції**
Vexillology Museum Collections
- Антон Богдалов** 144 **Anton Bohdalov**
Прапори з колекції Музею визвольної боротьби України (м. Прага) в колекції НМІУ
Flags from the Liberation Struggle of Ukraine Museum (Prague) in the NMUH Collection
- Нумізматичні музейні колекції**
Numismatics Museum Collections
- Ліана Вакуленко, Зінаїда Зразюк** 153 **Liana Vakulenko, Zinaida Zraziuk**
Монети античних міст Тіри та Ніконія в нумізматичному зібранні НМІУ. Колекція В. Грінковського
Ancient Cities of Tyras and Nikonion Coins in the NMUH Numismatics Collection. V. Grinkovsky Collection
- Андрій Бойко-Гагарін** 161 **Andrii Boiko-Gagarin**
Монети середньовічної Болгарії в колекції НМІУ
Middle Ages Bulgaria Coins in the NMUH Collection

- Валентина Дубицька** 166 **Valentyna Dubitska**
Грошовий обіг в українських землях XIV–XVI ст. (за результатами аналізу складу скарбів з нумізматичного зібрання НМІУ)
Money Circulation in the Lands of Ukraine During 14th – 16th Centuries (According to Analysis of the Treasuries from the NMUH Collection)
- Олексій Комар** 173 **Oleksii Komar**
До проблеми датування грошових злитків київського типу
Notes to the Problem of Kyiv Type Monetary Ingots Dating
- ІСТОРИЯ УКРАЇНИ**
HISTORY OF UKRAINE
- Володимир Омельчук** 179 **Volodymyr Omelchuk**
Участь козацької старшини в обранні архімандрита Києво-Печерської лаври за правління К. Розумовського
Participation of Cossack Starshyna Governance in the Elections of Kyiv-Pechersk Lavra Archimandrite during K. Rozumovskiy Regency
- Марина Бардік** 184 **Maryna Bardik**
До історії оновлення Успенського собору Києво-Печерської лаври у 20–30-х рр. XIX ст.
To the History of Kyiv-Pechersk Lavra Assumption Cathedral Renewal in 1820–1830s
- Олександр Кучерук** 187 **Oleksandr Kucheruk**
Питання функціонування української мови в діяльності Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918)
The Question of Ukrainian Language Functioning in the Central Council of Ukraine Activities (March, 1917 – April, 1918)
- Олена Буняк** 192 **Olena Buniak**
Генеральний план реконструкції міста Києва 1935 р. (за матеріалами періодичних видань)
General Plan of Kyiv Reconstruction in 1935 (Based on Periodical Publications Materials)
- Павло Боровець** 197 **Pavlo Borovets**
Німецькі археологічні альбоми кінця XIX – першої половини XX ст. у фондах кафедри археології КНУ імені Тараса Шевченка
German Archaeological Albums of the Late 19th – First Half 20th Centuries from Taras Shevchenko National University of Kyiv Department of Archaeology Collection
- ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО: ПУБЛІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ**
HISTORICAL SOURCES CRITICISM: PUBLICATION OF SOURCES
- Ірина Ходак** 199 **Iryna Khodak**
Ікона «Св. Юрій-змієборець» XVI ст. з колекції НМІУ: історія придбання
'St. George the Dragon Slayer' Icon of 16th Century from the NMUH Collection: The Story of Acquisition
- Володимир Іванченко** 206 **Volodymyr Ivanchenko**
Сильвестр Сильвестрович Магура: доля археолога у часи Великого терору
Sylvestr Sylvestrovych Magura: Archaeologist's Fate in the Great Terror Times
- Світлана Сорокіна, Оксана Завальна, Тетяна Радієвська** 210 **Svitlana Sorokina, Oksana Zavalna, Tetiana Radiievska**
Музей до- і ранньої історії у Києві (1942–1943): структура та персональний склад
The Prehistory and Protohistory Museum in Kyiv (1942–1943): Structure and Staff
- Анна Яненко** 230 **Anna Ianenko**
Святогірський філіал Державного історико-культурного заповідника «Всеукраїнський музейний городок»
Sviatohirsk Branch of 'All-Ukrainian Museum Town' State Historical and Cultural Preserve
- Олександр Каряка** 235 **Oleksandr Kariaka**
М. О. Макаренко та перші спроби перетворень в Ольвійській експедиції
M. O. Makarenko and the First Attempts of Transformations in Olbia Expedition
- Ганна Філіпова** 240 **Hanna Filipova**
Роль О. Меншикова у розбудові Києва в першій чверті XVIII століття (на прикладі пам'яток Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника)
O. Menshikov's Role in Kyiv Development during the First Quarter 18th Century (Based on the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve Monuments Example)

АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ

Дмитро Пефтіць
Матеріали доби бронзи та раннього залізного віку з розкопок на г. Юрковиці

Андрій Оленич, Дмитро Бібіков
Керамічний комплекс гончарного горна з посаду давньоруського Вишгорода (за матеріалами 2013 р.)

Всеволод Івакін, Дмитро Бібіков, Іван Зоценко
Колекція металевих виробів з розкопок вишгородського гончарного посаду 2013–2015 рр.

В'ячеслав Крижановський
Залишки давньоруських будівель, знайдені під час розкопок по вул. Михайлівській, 10–12 у м. Києві

Василь Чекурков, Олексій Войтюк
Археологічні джерела литовсько-польської доби за результатами розкопок Є. Пламеницької на території Кременецького замку в 1973–1975 рр.

Леся Чміль
До питання про гончарне виробництво на Старокиївській горі у XVI–XVII ст. (за матеріалами розкопок 1936 р.)

Федір Юхно
Козацькі люльки з Батурина

Список скорочень
Відомості про авторів

Анотації

UKRAINIAN ARCHAEOLOGY

244 Dmytro Peftits
Bronze and Early Iron Age Materials from Yurkovytsia Hill Excavations

250 Andrii Olenych, Dmytro Bibikov
Ceramic Complex of the Pottery Kiln from Ancient Vyshghorod Posad (Based on 2013 Excavations Materials)

256 Vsevolod Ivakin, Dmytro Bibikov, Ivan Zotsenko
Metal Artefacts Collection from the Excavations of Vyshghorod Potters' Posad in 2013–2015

265 Viacheslav Kryzhanovskyi
Ancient Buildings Remains Found during Excavations at 10–12 Mykhailivska Street in Kyiv

271 Vasyl Chekurkov, Oleksii Voitiuk
Archaeological Sources for the Lithuanian-Polish Period, Based on the Results of Kremenets Castle Territory Excavations by E. Plamenytska in 1973–1975

276 Lesia Chmil
Pottery Production on Starokyivska Hill in 16–17th Centuries (Based on Excavation Materials from 1936)

282 Fedir Yukhno
Cossack Pipes from Baturyn

288 List of Abbreviations

290 About the Authors

293 Summaries

Леся Чміль

**ДО ПИТАННЯ ПРО ГОНЧАРНЕ ВИРОБНИЦТВО
НА СТАРОКИЇВСЬКІЙ ГОРІ У XVI– XVII ст.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗКОПОК 1936 Р.)**

У звітній документації розкопок території Старокиївської гори за 1936–1939 рр., що зберігається в НА ІА НАНУ, є інформація про залишки гончарного виробництва на цій території. Найбільш відомими є дослідження 1936 р. двох горнів для випалу цегли, які вдруге в 1974 р. розкопувала експедиція під керівництвом С. Кілієвич [9, 154–163]. Крім цих горнів, у щоденниках Т. Мовчанівського та інших дослідників зустрічаються записи і про інші залишки гончарного виробництва на території Старокиївської гори.

Горни, про які йшлося вище, були виявлені в перший період роботи у травні місяці 1936 р. В липні-серпні роботи продовжились – у щоденниках вони позначені як другий період роботи. До цього часу належить знахідка ще однієї теплотехнічної споруди, яку дослідники інтерпретують як гончарний горн. Інформація про неї міститься в щоденниках Т. Мовчанівського [8], В. Гончарова [6] та Н. Барішевської [4]. Виявлена вона 22 липня на ділянці «S» у шурфі В, закладеному у південно-західній частині садиби Петровського на межі із садибою Слюсаревського (рис. 1.1). Спочатку шурф мав розміри 2 х 2 м, але після виявлення печі його розширили до 3 х 7 м, а ще пізніше було зроблено прирізку на схід і шурф (10 х 3 м) простягався із заходу на схід вздовж межі із садибою Слюсаревського.

Рушений верхній шар (до глибини 0,6–1,0 м) містив різночасові матеріали, в ньому траплялося багато цегли з канелюрами «*литовських часів*», яку зараз дослідники датують найпізніше XVII ст. Знаходили і багато «*череп'я*» цього часу, в т. ч. із зеленою поливою. На глибині понад 1,5 м виявили «*рештки глиняного спорудження із слідами випалу вогнем до консистенції печини*» з прошарками попелу та залишками глиняних конструкцій. В східній частині шурфа на глибині 0,6–0,8 м виявили завал із обпаленої глини та цегли, що перекривав глиняне «*спорудження*». Після зняття цього завалу було розчищено півовальну стінку із обпаленої глини (в західній частині) та глини з цеглою (в східній частині). «*Стінка залягає горішнім краєм на гл. 1,9 м від рсп і заглиблюється із зовні на гл. 0,75 м, і всередині дно спорудження від краю горішнього стінки на 1,25 м (від рсп – на гл. 3,1 м). Виступає овал спорудження від S стінки розкопу (на N) на 1,6 м. По лінії S стінки спорудження завдовжки по O-W – 3,6 м (включаючи і стінки – глинясту на «W» та цегляно-глинясту на «Ost»).* Східний край стінки, що з цеглою, залягає на гл. 1,30 м від рсп. На гл. 2,9 м від рсп в цьому спорудженні виявлено поземну долівку із трамбованої глинясто вапнякової маси, долівка завтовшки 5–7 см. Долівка вище дна печі на 0,9 м. Вище цієї долівки в порожнині внутрішньої частини спорудження помітно засипні шари із глинясто-печинної маси, з кусками цегли і випаленої кусками глини з вапном та піском. Згори на 0,75 м від рсп залягає сіро-попелястий шар ґрунту. Виявляється, що долівка в порожнині спорудження являє собою вимостку із камнів, шлакованої цегли і кусків перепаленої глини ... Біля стінки всередині овала багато кусків шлакованої цегли. Очевидно піч була виробничого (керамічного) призначення – для виготовлення цегли» [8, 14]. В. Гончаров уточнює, що в східній частині стінка була цегляна, а долівка – з глини. Різняться і зазначені ним розміри, в т. ч. печі – 3,3 х 1,7 м [6, 36–37].

У щоденнику Т. Мовчанівського є три креслення – два плани та стратиграфічний розріз горна. Плани майже ідентичні, але виконані різними авторами. Перший, очевидно, креслив сам Т. Мовчанівський, другий, імовірно, В. Гончаров (що видно з почерку). За цими планами розміри печі становлять 3,6 х 1,7 м. На другому плані стінка печі більш округла, ніж на першому. Плани виконані 26 липня, ще до зняття будівельних залишків у східній частині, внаслідок чого стінка на цій ділянці не накреслена (рис. 2.1). На третьому кресленні показано стратиграфію південної стіни розкопу. Верхній обріз печі знаходиться на глибині 1,5–1,6 м. Висота стінок становить 1,2–1,3 м, вони вкопані в материк на 0,3–0,5 м. Згадана «*долівка*» із камнів, шлакованої цегли та глини розміщувалася на 0,4–0,5 м вище поду печі (рис. 2.2).

За кресленнями вдалося ідентифікувати у фотоальбомах шість знімків, які належать до цього етапу робіт: №№ 26 (2 шт.), 27 (2 шт.), 395, 396 (рис. 3). На двох із них показано піч ще до зняття будівельних решток [1, 13]. Інші два відображають горн уже після розборів цього завалу [1, 14]. А ще на двох зображена повністю розчищена півовальна стінка з різних ракурсів [2, 94].

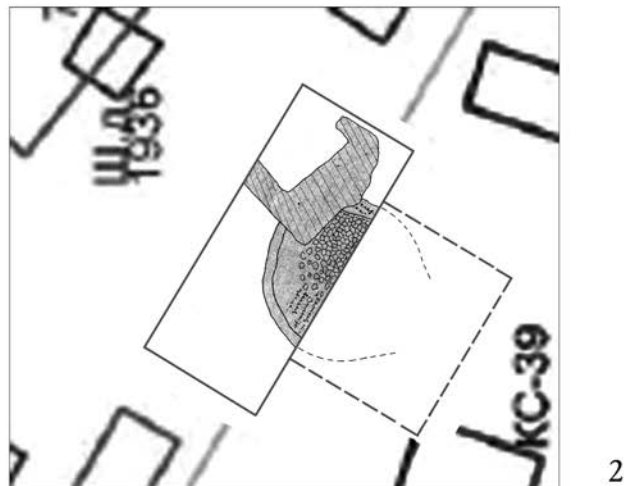
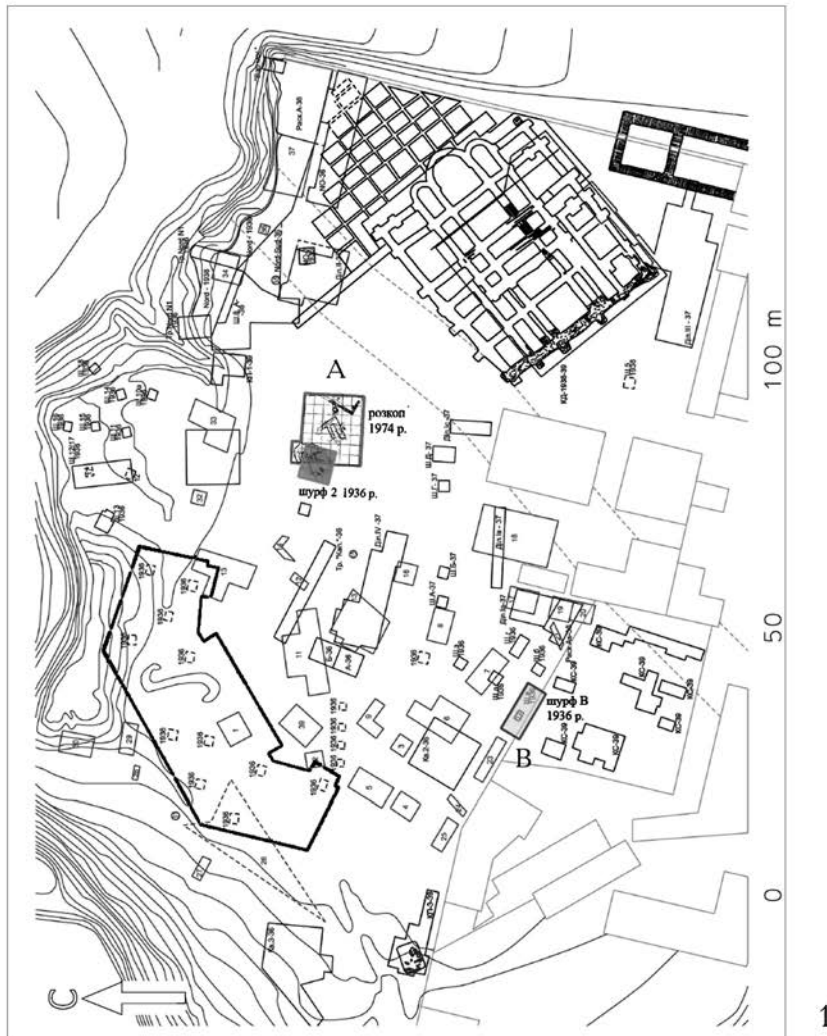
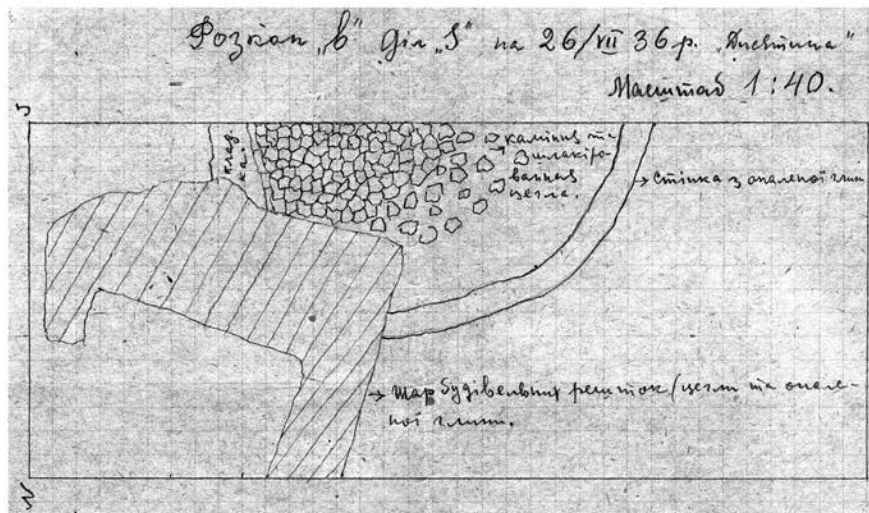
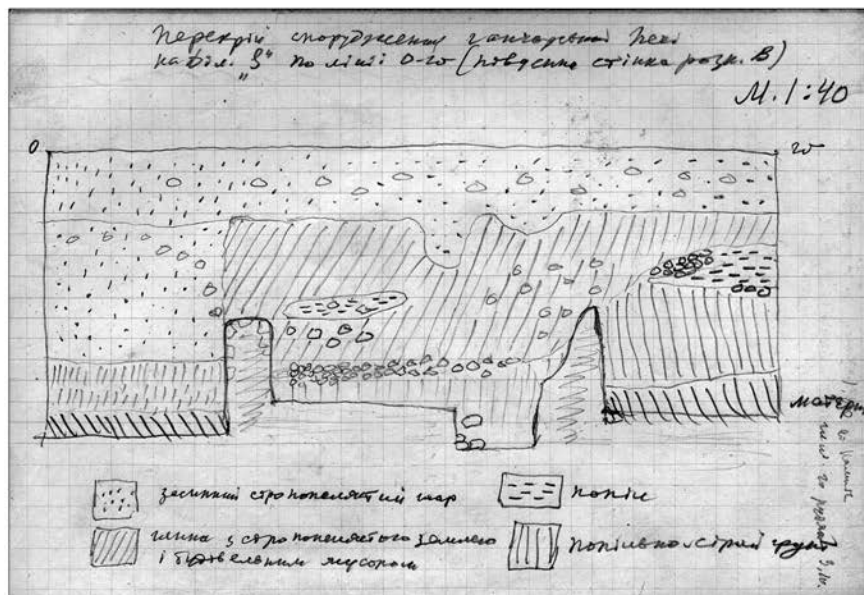

Рис. 1: 1 – суміщений «план Корзухіної» з планом розкопок 1974 р. (за Чміль, 2014); 2 – суміщений «план Корзухіної» з планом із щоденника Т. Мовчанівського та гіпотетичний план прирізки за щоденником та фотознімками.

29 липня роботи на розкопі В тимчасово припинились, оскільки далі треба було копати на садибі ветлікаря Слюсаревського, який за певну суму 27 серпня дозволив на своєму городі зробити прирізку 3,5 x 4 м для повного дослідження виявленого спорудження. На жаль, опис цих робіт є лише в щоденнику Т. Мовчанівського. Зверху над піччю було знайдено залишки оранжереї із дерев'яних балок та цегли-«межигірки», яка зруйнувала піч: «Виявляється, що ця південна частина значно поруйнована – проте збереглися рештки основи від козел перекриття (решетки) і місце, де була підтопка печі. Козла складено із тонких плиток великого розміру, подібних до черепиць. З них дві жолобчастих. Із засипки з дна печі поступило чимало уламків цегли, шлаків, ул. черепиці, кілька черепків від посуду з поливою та ліпленим орнаментом по вінчику. Можливо, що дана піч – 16–17 стол.» [8, 56–57].

1

2

Рис. 2. План (1) та стратиграфічний розріз (2) шурфу В із щоденника Т. Мовчанівського.

Після «обмірів і фотографування» розкоп 31 серпня – 1 вересня засипали. На жаль, відсутні креслення повністю відкритого горну. Можна лише гіпотетично доповнити попередній план зі щоденника Т. Мовчанівського (рис. 1.2). До цього етапу досліджень можна впевнено зарахувати дві фотографії – №№ 481 та 498 [3, 107, 110]. На першій видно початок робіт на прирізці – зняття верхнього шару. На те, що це саме даний горн, вказує схожість (майже ідентичність)

його верхнього обрізу на цьому знімку та на фото попереднього періоду робіт. Також в центрі прирізки помітний мурований стовп із цегли-«межигірки» (рис. 3.481). Зображення споруди на іншому фото не так беззаперечно можна інтерпретувати як даний горн. Верхній обріз має дещо інший вигляд, втім деякі деталі все ж вгадуються. Можливо, він змінив свої обриси після зачистки. На те, що це – означений горн, вказує загальна конфігурація його та розкопу. Горн тут вже повністю розчищений. Він дуже зруйнований в південній частині, але видно його челюсті та залишки «козла» (рис. 3.498). Хоча, якщо судити по фотознімку, це не кладка, а просто кілька плиток чи цеглин, що лежать біля челюстей печі.

Виникають певні сумніви щодо атрибуції даної печі як гончарного горну. По-перше, він має дуже великі розміри. Всі відомі гончарні горни XVII–XVIII ст., зокрема знайдені поруч зі Старокиївською горою в урочищі Гончарі-Кожум'яки, лише інколи мають діаметр більший за 2 м. Розміри понад 3 м притаманні здебільшого для горнів для випалу цегли, але відомі зразки мали прямокутну форму. Щоправда, цей різновид горнів ще недостатньо вивчений. Сумніви

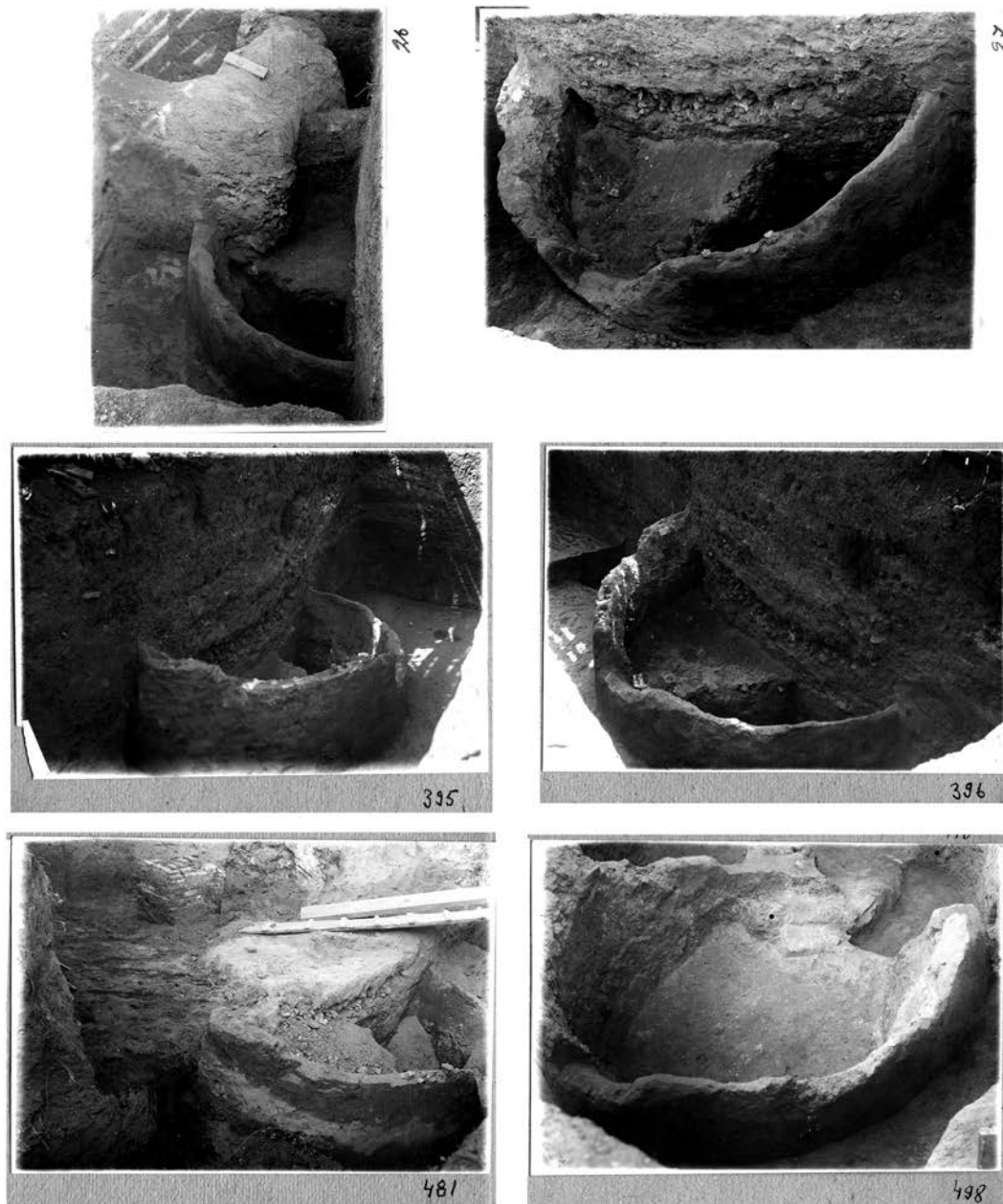

Рис. 3. Знімки печі із фотоальбомів 1936 р.

викликає і відсутність внутрішньої конструкції. Адже у всіх знайдених горнів цього часу висота топкової камери сягає в середньому 0,5 м, відповідно черинь (теплопровідно-розділовий блок) має розміщуватися на цьому рівні. Дуже сумнівно, щоб він зруйнувався повністю, без залишків. Хоча у горнів для випалу цегли відомі і більш високі топкові камери – до 1,2–1,3 м. В цьому випадку згадана «долівка», ймовірно, могла бути залишками зруйнованого череня, що впав на шари попелу і горілого ґрунту. Не міг повністю зруйнуватися і «козел» з кількох плиток-цеглин біля челюстей печі. Звичайно, не виключено, що внутрішня конструкція могла бути тимчасова, викладена із цегли лише на час випалу, після чого її розбирали. Подібні випадки зауважував О. Бобринський [5, 102–104]. Але не можна відкидати й інше виробниче призначення печі. Схожу за формою піч, але менших розмірів (діаметр 2 м), виявили на території Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1998 р. [7, 69–70, табл. 51, 52]. Вона також не мала внутрішньої конструкції і була заповнена прошарками попелу та обпаленої глини. Ця піч, без сумніву, мала виробничий характер, хоча її призначення з'ясувати не вдалося.

Щодо датування даного горну, то доводиться покладатися на досвід Т. Мовчанівського та інших дослідників. Жолобчасті плитки із «козла» та аналогічна цегла із заповнення вказують на час, не пізніший XVII ст. Цікаво, що в заповненні на дні було знайдено «кілька черепків від посуду з поливою та ліпленим орнаментом по вінчику». Можливо, це – зашипи, декор, поширений на горщиках XVI – першої половини XVII ст. Цілком імовірно, що і цегла, і кераміка з горну можуть зберігатися у фондах НМІУ. Їхній пошук та атрибуція змогли б допомогти у датуванні цієї, без сумніву, цікавої теплотехнічної споруди. Крім того, повторне відкриття цієї печі можливе в майбутньому, оскільки вона була засипана без розбирання та руйнування. Тоді, напевно, і вдасться детально дослідити її конструкцію та зрозуміти призначення.

Джерела та література

1. Альбом №1. Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви. Два альбоми фотовідбитків. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 31.
2. Альбом № 4. Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви. Альбом фотовідбитків № 4. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 77.
3. Альбом № 5. Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви. Альбом фотовідбитків № 5. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 78.
4. *Баршівська Н. О.* Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви. Щоденник розкопів. 22.07–23.07.1936 р. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 23.
5. *Бобринский А. А.* **Гончарные мастерские и горны Восточной Европы.** Москва, 1991.
6. *Гончаров В. К.* Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви. Щоденник розкопів. 20.07–30.08.1936 р. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 21.
7. *Івакін Г. Ю., Козубовський Г. А., Козюба В. К., Поляков С. Є., Чекановський А. А., Чміль Л. В.* Науковий звіт про дослідження комплексу Михайлівського Золотоверхого монастиря та прилеглих територій в місті Києві у 1998 р. **НА ІА НАНУ**, ф. експедицій, № 1998/92.

8. *Мовчанівський Т. М.* Археологічні роботи по дослідженню м. Києва. Київська археологічна експедиція 1936 р. на території колишньої Десятинної церкви (2-й період роботи). Щоденник розкопів. 19.07–02.09.1936 р. **НА ІА НАНУ**, ф. ПМК, № 20.

9. *Чміль Л.* Гончарні горни на Старокиївській горі: до постановки проблеми // **Opus mixtum**. Київ, 2014. № 2.

Список скорочень

АА УРСР – Академія архітектури УРСР
АВУ – Археологічні відкриття в Україні
АДУ – Археологічні дослідження в Україні
АИУ – Археологические исследования в Украине
АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної республіки
АО – Археологические открытия
АП УРСР – Археологічні пам'ятки УРСР
АС – Археологический съезд
ВДИ – Вестник древней истории
ВНК – Всероссийская нумизматическая конференция
ВТТ – Виправно-трудоі табори
ВУКОПМіС – Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини (Харків–Київ)
ВХУ – Вестник Харьковского государственного университета
ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України (Київ)
ГУДБ – Головне управління державної безпеки
ДАКО – Державний архів Київської області
ДАЛО – Державний архів Луганської області
ДАК – Державний архів міста Києва
ДНАББ ім. В.Г. Заболотного – Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Заболотного (Київ)
ДПУ – Державне політичне управління
ЕТЦ – Енциклопедія трипільської цивілізації
ЗОО – Записки Одесского археологического общества
ЗРАО – Записки Русского археологического общества
ІА АН УРСР – Інститут археології АН УРСР (Київ)
ІА НАНУ – Інститут археології Національної академії наук України (Київ)
ІМК – Інституту історії матеріальної культури (Київ)
ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (Київ)
Известия ИАК – Известия Императорской археологической комиссии (Санкт-Петербург)
КГБ – Комитет государственной безопасности (Комітет державної безпеки (СРСР))
КЗ ВУАК – Коротке звітлення Всеукраїнського археологічного комітету (Київ)
КВО – Київський військовий округ
КНУ – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
КОПМіС – Комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини
КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза (Комуністична партія Радянського Союзу)
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КСИА АН УССР – Краткие сообщения Института археологии АН УССР (Київ)
КСИИМК – Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР
КСИА – Краткие сообщения Института археологии (Москва)
Комінтрен – Комуністичний інтернаціонал
МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья (Одеса)
МДАПВ – Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині (Львів)
МІДЦ – Музей історії Десятинної церкви (Київ)
МИА – Материалы и исследования по археологии СССР (Москва)
НА НМІУ – Науковий архів НМІУ
НА ІА НАНУ – Науковий архів ІА НАНУ
НА НХМУ – Науковий архів НХМУ
Нарком – Народний комісар
НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки
НКО – Народний комісаріат освіти

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКПІКЗ – Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
НМІУ – Національний музей історії України (Київ)
НММХ – Національний музей мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків (Київ)
НТШ – Наукове товариство ім. Т. Шевченка (Львів)
НХМУ – Національний художній музей України (Київ)
од. зб. – одиниця зберігання
РА – Российская археология (Москва)
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
РНК УСРР – Рада народних комісарів УСРР
РМ УРСР – Ради Міністрів УРСР
СА – Советская археология (Москва)
САИ – Свод археологических источников
СГАИМК – Сообщения Государственной академии истории материальной культуры
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТГЭ – Труды Государственного Эрмитажа
Труды ГИМ – Труды Государственного исторического музея
ХНУ – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
ЦВК – Центральний виконавчий комітет
ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Київ)
ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України (Київ)
ЦДАМЛМ України – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (Київ)
ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України у м. Києві
ЦК ВКП(б) – Центральний комітет Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків)
ЦК КП(б)У – Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України
ЧК – Чрезвычайная комиссия (Надзвичайна комісія)
УДБ НКВС УРСР – Управління Державної безпеки НКВС УРСР
УРСР – Українська Радянська Соціалістична республіка

Відомості про авторів

Бардік Марина Афанасіївна – старший науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Безкоровайна Юлія Григорівна – завідувач сектора відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Бібіков Дмитро Валентинович – молодший науковий співробітник Інституту археології НАН України.

Богдалов Антон Геннадійович – завідувач відділу «Україна у 1990-х рр. – початку XXI ст.» Національного музею історії України.

Бойко-Гагарін Андрій Сергійович – провідний науковий співробітник відділу музеєзнавства Національного музею історії України, кандидат історичних наук.

Боровець Павло Григорович – аспірант кафедри археології Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Буняк Олена Петрівна – завідувач сектора відділу «Україна в новітню добу 1917–1990 рр.» Національного музею історії України.

Бут Юрій Павлович – художник-реставратор відділу реставрації пам'яток Національного музею історії України.

Вакуленко Ліана Василівна – провідний науковий співробітник відділу нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики Національного музею історії України, доктор історичних наук.

Войтюк Олексій Петрович – старший науковий співробітник Комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради.

Грицик Юрій Олександрович – науковий співробітник відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Гуртова Вікторія Леонідівна – старший науковий співробітник відділу «Україна у 1990-х рр. – початку XXI ст.» Національного музею історії України.

Діденко Сергій Васильович – завідувач сектора відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Дубіцька Валентина Вікторівна – завідувач сектора відділу нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики Національного музею історії України.

Дубяга Андрій Павлович – Донецький національний університет.

Дудко Олексій Сергійович – краєзнавець (м. Чернігів).

Завальна Оксана Миколаївна – старший науковий співробітник Національного музею історії України.

Зоценко Іван Володимирович – молодший науковий співробітник Інституту археології НАН України.

Зразюк Зінаїда Олексіївна – завідувач відділу нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики Національного музею історії України.

Івакін Всеволод Глібович – старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук.

Стрельник Ольга Олександрівна – старший науковий співробітник відділу найдавнішої історії Національного музею історії України.

Філіпова Ганна Володимирівна – аспірант Центру пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Форманюк Тетяна Миколаївна – старший науковий співробітник відділу документально-речових фондів Національного музею історії України.

Ходак Ірина Олександрівна – науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, кандидат мистецтвознавства.

Хомчик Марина Андріївна – старший науковий співробітник відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Чекурков Василь Серафимович – здобувач Рівненського державного гуманітарного університету, керівник клубу «Юний археолог» Рівненського Палацу дітей та молоді.

Чміль Леся Володимирівна – науковий співробітник Інституту археології НАН України, провідний науковий співробітник Музею історії Десятинної церкви, кандидат історичних наук.

Шелехань Олександр Володимирович – молодший науковий спеціаліст наукових фондів Інституту археології НАН України, магістр історії.

Юхно Федір Анатолійович – науковий співробітник Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (м. Батурина).

Якубенко Олена Олександрівна – провідний науковий співробітник відділу археологічних фондів Національного музею історії України.

Яненко Анна Сергіївна – провідний науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, кандидат історичних наук.

Вишгородського посаду, значно доповнюючи наявні дані про соціально-економічний розвиток пам'ятки.

Ключові слова: Вишгород, Давня Русь

В'ячеслав Крижановський

**ЗАЛИШКИ ДАВНЬОРУСЬКИХ БУДІВЕЛЬ, ЗНАЙДЕНІ ПІД ЧАС РОЗКОПОК
ПО ВУЛ. МИХАЙЛІВСЬКІЙ, 10-12 У М. КИЄВІ**

У даній статті представлені результати рятівних археологічних досліджень за 2006 та 2014 рр., які проводилися на території земельної ділянки, призначеної під забудову, що знаходиться по вул. Михайлівській, 10–12, у Шевченківському районі м. Києва. В результаті розкопок було виявлено та досліджено залишки трьох господарчих будівель давньоруського часу, які датуються XI – серединою XII ст. Такі дані можуть бути використані для статистичного аналізу щільності заселення цієї території за доби Київської Русі, а також як доповнення до вже існуючої археологічної карти м. Києва.

Ключові слова: Київ, Київська Русь, археологія

Василь Чекурков, Олексій Войтюк

**АРХЕОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗКОПОК Є. ПЛАМЕНИЦЬКОЇ
НА ТЕРИТОРІЇ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ЗАМКУ В 1973–1975 РР.**

Стаття присвячена результатам здійсненої авторами на протязі 2011–2013 рр. камеральної обробки археологічних матеріалів, датованих литовським періодом та отриманих в результаті експедицій Є. Пламеницької, проведених у 1973–1975 рр. на території Замкової гори у м. Кременець Тернопільської області.

Ключові слова: археологія, Кременець, Є. Пламеницька

Леся Чміль

**ДО ПИТАННЯ ПРО ГОНЧАРНЕ ВИРОБНИЦТВО НА СТАРОКИЇВСЬКІЙ ГОРІ
У XVI–XVII ст. (ЗА МАТЕРАЛАМИ РОЗКОПОК 1936 Р.)**

Під час розкопок на Старокиївській горі у 1936 р. під керівництвом Т. Мовчанівського було досліджено залишки печі, атрибутованої автором розкопок як гончарний горн XVI–XVII ст. У статті розглядаються та аналізуються всі дані про цей об'єкт, що наявні у збереженій звітній документації про ті розкопки (щоденники Т. Мовчанівського, Н. Барішевської, В. Гончарова, альбоми фотознімків).

Ключові слова: Т. Мовчанівський, Київ, археологія, керамічне виробництво

Федір Юхно

КОЗАЦЬКІ ЛЮЛЬКИ З БАТУРИНА

У статті розглядаються глиняні люльки, які були виявлені під час археологічних досліджень на території охоронних зон НІКЗ «Гетьманська столиця». Здійснена класифікація знахідок за формою, матеріалом та орнаментациєю. Зроблено порівняльний аналіз люльок із резиденції І. Мазепи з матеріалами решти території міста та іншими пам'ятками.

Ключові слова: Батурин, люлька, тулійка, чашечка

for the statistical analysis of the population density of this territory of during the of Kyivan Rus and as addition to the existing archaeological map of the Kyiv city.

Keywords: Kyiv, Kyivan Rus, archaeology

Vasyl Chekurkov, Oleksii Voitiuk

**ARCHAEOLOGICAL SOURCES FOR THE LITHUANIAN-POLISH PERIOD,
BASED ON THE RESULTS OF KREMENETS CASTLE TERRITORY EXCAVATIONS
BY E. PLAMENYTSKA IN 1973–1975**

The article addresses the results of laboratory work of the archaeological materials dated the Lithuanian period made by authors during 2011–2013. Materials have originated from E. Plamenytska's expeditions, conducted in 1973–1975 on the Castle Hill territory in Kremenets, Ternopil region.

Keywords: Archaeology, Kremenets Castle, E. Plamenytska

Lesia Chmil

**POTTERY PRODUCTION ON STAROKYIVSKA HILL IN 16-17TH CENTURIES
(BASED ON EXCAVATION MATERIALS FROM 1936)**

During the Old Kyivan hill excavations of 1936 led by T. Movchanivskyi, the remains of a kiln were investigated and dated to the 16th-17th centuries. The author reviews and analyses all data on the object saving in the excavation reports (T. Movchanivskyi's, N. Baryshevska's and V. Goncharov's diaries and photo albums).

Keywords: T. Movchanivskyi, Kyiv, archaeology, ceramic production

Fedir Yukhno

COSSACK PIPES FORM BATURYN

The article considers clay pipes discovered by archaeologists on the territory of NHCP «Hetman's Capital». Classification of finds on the basis of their shapes, materials and of ornamentation is given. The comparative analysis of pipes from the territory of Mazepa's Residence with materials found at other parts of the town and other relics is made.

Keywords: Baturyn, pipe, tuliika, little cup

Наукове видання

Науковий вісник Національного музею історії України

Засновник та видавець
Національний музей історії України

Збірник наукових праць

Випуск 1
Частина перша

Науково-допоміжна група:
О. Артюх (літературне редагування),
К. Костогриз, К. Цибенко, автори статей (переклад англійською),
С. Купрієнко (комп'ютерне верстання),
Д. Цепкова (комп'ютерний набір)

Адреса редакції:
Україна, 03001, Київ 001, вул. Володимирська, 2
Тел.: (+380-44) 278-43-76; (+380-44) 278-65-45
Факс: (+380-44) 278-43-23
E-mail: nmiu.conference@gmail.com

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідає автор.
Редакція залишає за собою право на скорочення і літературне редагування
матеріалів за погодженням із авторами. Усі права застережені. Передруки
і переклади матеріалів збірника дозволяються лише за згодою авторів і редакції.